

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA
CHORVACHILIKNI RIVOJLANTIRISH QO‘MITASI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDISINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

“TASDIQLAYMAN”

**O‘zbekiston Respublikasi
Veterinariya va chorvachilikni
rivojlantirish qo‘mitasi raisi**
B.T.Norqobilov

[Signature]
“18” *[Signature]* 2023 yil

**SIGIRLARDA BAKTERIAL-MIKOTIK ETIOLOGIYALI YIRINGLI-
KATARAL ENDOMETRITLARNI DAVOLASH VA OLDINI OLISH
BO‘YICHA
TAVSIYANOMA**

Toshkent 2023

Tavsiyanoma erkin tadqiqotchi S.B.Abdiyev, professor H.B.Niyozov tomonidan tayyorlangan.

Taqrizchilar: 1. Vet.fan.doktori, professor B.M.Eshburiyev
2. Vet.fan.doktori, katta ilmiy xodim O.U.Qo'ldoshev

Tavsiyanoma SamDVMChBU Ilmiy kengashining «31» yanvar 2023 yildagi (№6 bayonnoma) yig'ilishida muhokama qilingan va chop etishga tavsiya etilgan.

Tavsiyanomada mualliflarning respublikamiz qoramolchilik fermer xo'jaliklari sharoitida ko'paytirilayotgan sigirlarda yiringli-kataral endometritlarning etiopatogenezi, dignostikasi, klinik belgilari, davolash hamda oldini olish choralariga oid ilmiy izlanishlarning natijalari bayon qilingan bo'lib, ushbu tavsiyanoma Oliy o'quv yurtlarining "Veterinariya medisinasi" yo'nalishi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalari, magistrlar, ilmiy tadqiqotchilar va veterinariya mutaxassislari hamda chorvador fermerlari uchun mo'ljallangan.

©S.B.Abdiyev, professor H.B.Niyozov. 2023.

©SamDVMChBU. 2023.

Kirish

Aholining sut va go'sht mahsulotlariga bo'lgan talabini yanada yaxshiroq qondirish davlatimiz agrar siyosatining ustivor yo'nalishlaridan biri bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyuldagi PF-165-son «2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovasion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi farmonlari va 2021 yil 3 martdagi PQ-5017-son «Chorvachilik tarmoqlarini davlat tomonidan yanada qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi, 2022 yil 31 martdagi PQ-187-son «Veterinariya va chorvachilik sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risidagi»gi qarorlarida soha xodimlari zimmasiga yurtimizda chorva mollari bosh sonini ko'paytirish emas, balki ularning zotlarini yaxshilash, mahsuldorligini oshirish, zooveterinariya xizmatlari sifatini yaxshilash vazifasi ham yukladi.

Xususan, hayvonlarning akusher-ginekologik kasalliklari orasida bachadonning kasalliklari, ya'ni bakterial-mikotik etiologiyali kataral- yiringli endometritlar bilan yuqori mahsuldor sigirlarning kasallanishi oqibatida ulardan olinayotgan sut mahsuloti keskin pasayadi, kasal hayvon kuchli oriqlaydi, pushtdorlik ko'rsatkichlarida jiddiy muammolar paydo bo'ladi. Shunga ko'ra, mahsuldor sigirlarda endometritlarning turlari va yil fasllari bo'yicha uchrash darajasi, iqtisodiy zarari, kechish xususiyatlari, tashxisi usullarini o'rganish hamda davolash va oldini olishni takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Dunyo veterinariya ilm-fani va amaliyotida shu paytgacha sigirlarda endometritlarning kelib chiqishi, tarqalishi bo'yicha tizimli ilmiy tadqiqotlar olib borilganligiga qaramasdan ushbu kasallikka o'z vaqtida tashxis qo'yish, davolash va oldini olish bo'yicha yagona ilmiy xulosaga kelinmagan. Bu borada mahsuldor sigirlar orasida keng tarqalgan endometritlarga ertachi tashxis qo'yish, etiopatogenetik davolash usullarini takomillashtirish, yallig'lanish uchog'ida regenerativ jarayonlarni tezlashtirish, davolash va oldini olishning samarali usullarini ishlab chiqishga qaratilgan tadqiqotlar dolzarb hisoblanadi.

Mamlakatimizning qoramolchilikka ixtisoslashgan ho‘jaliklariga xorijdan olib kelinayotgan yuqori sut mahsuldorlikka ega bo‘lgan sigirlarda uchraydigan akusher-ginekologik kasalliklarni oldini olishga qaratilgan zooveterinariya tadbirlarining o‘tkazilib borayotganligiga qaramasdan, hayvonlarni tug‘ishida veterinariya-sanitariya qoidalariga rioya qilinmasligi va boshqa omillar oqibatida akusher-ginekologik kasalliklari xususan, endometritlar yildan-yilga ko‘payib bormoqda. Bunday holat, respublikamiz fermer xo‘jaliklari sharoitlaridagi mahsuldor koramollarda endometritlarni o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ertachi tashxislash, guruhli oldini olish va samarali davolash tadbirlarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Sigirlarda akusher-ginekologik kasalliklarning uchrash darajasi tadqiq qilganda kataral-yiringli endometritlar o‘rtacha 86,1-94,7 % ni, kataral endometritlar - 1,9-4,8% ni, fibrinli endometritlar - 2,7-5,8 % ni, tug‘ruqdan keyingi nekrotik endometritlar 0,7-2,8 % ni tashkil etganligini aniqlagan [4, 11].

Ayrim tadqiqotchilarning xulosalarida sigirlarda tug‘ruqdan keyingi nospesefik endometritlar asosan qish-bahor mavsumida 57,5-61,3% holatlarda, kuz-qish mavsumida esa 37,5-45,3% da uchraganligi keltirib o‘tilgan [5].

Tug‘ishdan keyingi septisemiya asosan go‘shxo‘r hayvonlarda patologik tug‘ishlarning asorati sifatida, biyalar va sigirlarda bola tashlashlar va endometritlarning asorati sifatida qayd etiladi. Tug‘ishdan keyingi sepsisning quzg‘atuvchilari ko‘pincha gemolizlovchi streptokokklar, ayrim hollarda stafilokokklar, ichak tayoqchalari, pnevmokokklar va boshqalar bo‘lishi mumkin. Jarohatlangan joylar havfli shish basillalari, anaerob stafilokokklar va streptokokklar bilan zararlanganda umumiy infeksiya chirish jarayonlari ustunligi bilan kechadi. Cl.chauvoei, Cl.septicum, Cl.hustolyticum va boshqa anaerob bakteriyalar rivojlanganda umumiy infeksiya gazli gangrena ko‘rinishida kechadi [3, 8, 9].

Bachadon shilliq pardasi ko‘pincha mikroorganizmlar (streptokokklar, stafilokokklar, ichak tayoqchasi va boshqalar)ning to‘g‘ridan-to‘g‘ri unga

tushishidan yoki qindan o'tishidan yallig'lanishi mumkin. Bundan tashqari, mikroblar bachadonga ba'zan qon tomirlari orqali o'tadi [1].

Mualliflar [2, 6, 7, 10] sigirlar endometrit kasalligida bachadon ichidan chiqayotgan loxiy suyuqligidan stafilakok (tillarang, oq va sariq), yiringli streptokokk, ichak va ko'k yiringli tayoqcha, diplokoklar ajratishgan.

Yuqoridagilarni inobatga olib, biz mazkur ishimizda qoramollarda ko'p tarqalgan turli yiringli-kataral endometritlarning etiopatogenezi o'rganish, diagnostikasi, davolash va oldini olish chora-tadbirlarini ishlab chiqishni maqsad qilib oldik.

Sigirlarda bakteriyali va mikotik etiologiyali yiringli–kataral endometritlarning uchrash darajasi, klinik belgilari va diagnostikasi

Samarqand viloyati Oqdaryo tumani “Farovon Grand Invest” chorvachilik fermer xo'jaligi, Narpay tumani “Agro Gold Spring” chorvachilik fermer xo'jaligi, Paxtachi tumani “Xirmonga baraka Ikrom” va “O'tkir chorvo invest” chorvachilik fermer xo'jaliklarida 2018 yil davomida 303 bosh sigirlarda akusher-genekologik dispanserlash o'tkazilganda ularning 45 boshida (14,85 %) bachadonida turli shakldagi endometritlar aniqlandi.

2018 yilda xo'jaliklardagi 303 bosh sigirlarda akusher-gnekologik dispanserlash o'tkazilganda 45 bosh hayvonlar (14,85 %) kasallanganligi va shundan endometritlarni turlari bo'yicha tarqalishi tahlil qilinganda 22 bosh hayvonda (48,8 %) yiringli-kataral endometrit, 12 bosh hayvonda (26,6 %) bakteriya va zamburug'li etiologiyali yiringli-kataral endometrit va 11 bosh hayvonda esa (24,4%) kataral endometrit qayd etildi.

Olingan tekshirish ma'lumotlarni yil fasllari bo'yicha tahlil qilganimizda klinik belgilari yaqqol namoyon bo'lgan yiringli-kataral endometrit qish va bahor oylarida ko'proq uchrashi qayd etildi. Bunda 2018 yilda jami 4 ta xo'jaliklardan qish oylarida tuqqan 76 bosh sigirlar klinik tekshirilganda 15 bosh (17,89 %) sigirda, bahor oylarida 90 bosh tuqqan sigirlar klinik tekshirilganda 21 bosh (24,40 %) sigirda, yoz oylarida 64 bosh tuqqan sigirlardan 4 bosh (6,56

%) sigirda va kuz oylarida 73 bosh tuqqan sigirlardan 5 bosh (6,84 %) sigirda yiringli-kataral endometrit bilan kasallanganligi aniqlandi.

Xo'jaliklarda 2019 yilda 385 bosh sigirlarda akusher-genekologik dispanserlash o'tkazilib, endometritlarni turlari bo'yicha tahlil qilinganda jami 59 bosh sigirlar (15,3 %) kasallanganligi va shundan 31 bosh hayvonda (52,5 %) yiringli-kataral endometritlar, 15 bosh hayvonda (25,4 %) bakteriya va zamburug'li etiologiyali yiringli-kataral endometrit va 13 bosh hayvonda esa (22 %) kataral endometritlar qayd etildi.

Olingan tekshirish ma'lumotlarini yilning mavsumlari bo'yicha tahlil qilganimizda klinik belgilari yaqqol namoyon bo'lgan yiringli-kataral endometrit qish va bahor oylarida ko'proq uchrashi aniqlandi. 2019 yilda jami 5 ta xo'jaliklardan qish oylarida tuqqan 82 bosh sigirlar klinik tekshirilganda, undan 15 bosh (18,82 %) sigirda, bahor oylarida 125 bosh tuqqan sigirlar klinik tekshirilganda, undan 30 bosh (23,43 %) sigirda, yoz oylarida 82 bosh tuqqan sigirlar klinik tekshirilganda, undan 6 bosh (7,21 %) sigirda va kuz oylarida 96 bosh tuqqan sigirlar klinik tekshirilganda, undan 8 bosh (6,49 %) sigirning klinik belgilari yaqqol namoyon bo'lgan yiringli-kataral endometrit bilan kasallanganligi aniqlandi.

Yiringli-kataral endometrit bilan kasallanish umumiy 2018 yil davomida yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan 22 bosh (48,8%) hayvonlardan ko'proq bahor oylarida 9 bosh sigirda (40,9 %), qish oylarida 8 bosh sigirda (36,3 %), kuz oylarida 5 bosh sigirda (22,7 %) va 2019 yil davomida yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan 31 bosh (52,5 %) hayvonlardan bahor oylarida 13 bosh sigirda (41,9 %), qish oylarida 11 bosh sigirda (31,5 %), yoz oylarida 1 bosh sigirda (3,2%) va kuz oylarida 6 bosh sigirda (19,3%) qayd etildi.

Bakteriya va zamburug'li etiologiyali yiringli-kataral endometrit bilan kasallanish umumiy 2018 yil davomida bakteriya va zamburug'li etiologiyali yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan 12 bosh (26%) hayvonlardan ko'proq bahor oylarida 5 bosh sigirda (41,6 %), yoz oylarida 4 bosh sigirda

(33,3 %), qish oylarida 3 bosh sigirda (25 %) va 2019 yil davomida bakteriya va zamburugʻli etiologiyali yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan 15 bosh (25,4 %) hayvonlardan bahor oylarida 6 bosh sigirda (40 %), qish oylarida 4 bosh sigirda (26,6%), yoz oylarida 4 bosh sigirda (26,6%) va kuz oylarida 1 bosh sigirda (6,6%) qayd etildi.

Kataral endometrit bilan kasallanish umumiy 2018 yil davomida kataral endometrit bilan kasallangan 11 bosh (24,4 %) hayvonlardan bahor oylarida 7 bosh sigirda (63,6 %), qish oylarida 4 bosh sigirda (36,6 %) kuzatilib, yoz va bahor oylarida esa qayd etilmadi va 2019 yil davomida kataral endometrit bilan kasallangan 13 bosh (22 %) hayvonlardan bahor oylarida 6 bosh sigirda (46,1 %), qish oylarida 5 bosh sigirda (36,4 %), yoz oylarida 1 bosh sigirda (7,6 %) va bahor oylarida 1 bosh sigirda (7,6 %) qayd etildi.

Tugʻishdan keyingi endometrit bilan kasallangan sigirlar bachadon qini va boʻyinchasidan olingan namunalar muhiti tekshirilganda pH - 6,6 dan - 6,9 gachani tashkil etishi aniqlandi.

Xoʻjaliklardagi ginekologik kasalliklar bilan kasallangan besh bosh sigirlarning bachadon qini va boʻyinchasidan olingan namunalar Petri kosachalariga ozuqa muhitlariga ekilgan mikroblar koloniyalari tekshirilganda stafilakokk 31-39% ni, streptokokk - 21-27% ni, eshrixi koli 17-29% ni, koʻk-yiring tayoqchasi 11-15% ni, zambrurugʻlar 7-13% ni tashkil etishi aniqlandi.

Sigirlarning bachadon qini va boʻyinchasidan olingan namunalarda zambrurugʻlarni oʻsishini aniqlash maqsadida maxsus ozuqa muhitlarga ekilib, tekshirilganda Candida albicans - 41,8-45,2%, Candida glabrata - 26,8-29,2 % va Candida krusei - 26,0-30,0 % ni tashkil etdi.

Mikroblarni dori vositalariga sezuvchanligini aniqlash maqsadida hosil boʻlgan zonalar oʻlchanganda maxsus tayyorlangan emulsiya shimdirilgan disklarda stafilakokk uchun mikrofloralar oʻsmagan xalqaning diametri 29 mm ni, streptokokklarda - 23 mm, eshrixi kolida - 25 mm, koʻk-yiring tayoqchasida - 23 mm va Candida glabrata da - 26 mm ni tashkil etgan boʻlsa, oksitetrasiklin shimdirilgan disklarda stafilakokklar oʻsmagan halqa diametri 28 mm ni,

streptokokklarda - 21 mm, eshrixa kolida - 26 mm, ko'k yiring tayoqchasi 23 mm ni, zambrurug'lar 25 mm ni tashkil etdi. Shunga o'xshash ditrim shimdirilgan disklarda stafilakokk 24 mm ni, streptokokk 20 mm ni, eshrixi koli 22 mm ni, ko'k yiring tayoqchasi 21 mm ni, zambrurug'lar 23 mm ni va furazolidon shimdirilgan disklarda stafilakokk 22 mm ni, streptokokk 18 mm ni, eshrixi koli 15 mm ni, ko'k yiring tayoqchasi 13 mm ni, zambrurug'lar 12 mm ni tashkil etdi. Sefazalin shimdirilgan disklarda nisbatan zonalar kichikroq namoyon bo'lib, bunda stafilakokk 9 mm ni, streptokokk 6 mm ni, eshrixi koli 7 mm ni, ko'k yiring tayoqchasi 5 mm ni, zambrurug'lar esa 7 mm ni tashkil etishi qayd etildi.

Zambrurug'larni dori vositalariga sezuvchanligini aniqlash maqsadida hosil bo'lgan zonalar lineyka yordamida o'lchanganda, maxsus tayyorlangan emulsiya shimdirilgan disklarda (oksitetrasiklin va Penstrep – 400) *Candida albicans* 22 mm, *Candida glabrata* 23 mm va *Candida krusei* 21 mm ni tashkil etgan bo'lsa, flukonazol shimdirilgan disklarda *Candida albicans* 26 mm, *Candida glabrata* 27 mm va *Candida krusei* 29 mm ni tashkil etdi. Shunga o'xshash nistatin shimdirilgan disklarda *Candida albicans* 23 mm, *Candida glabrata* 22 mm va *Candida krusei* 21 mm ni, va ketokonazol shimdirilgan disklarda *Candida albicans* 24 mm, *Candida glabrata* 22 mm va *Candida krusei* 25 mm ni tashkil etdi.

O'tkir tug'ruqdan keyingi endometrit bilan og'rigan 60 sigirning bachadonining tarkibini mikrobiologik tekshirishda [Kalashnikov, V. A. 5] 11 turdagi mikroorganizmlarning 132 turini ajratib oldi: *Proteus vulgaris* – 37 ta (28,0%), *E. soli* - 28 ta (21,2%), *Staphylococcus xylosus* - 14 ta (10, 6%), *Enterococcus faecalis* – 10 ta (7,6%), *Citrobacter freundii* – 8 ta (6,1%), *Klebsiella pneumonia* – 8 ta (6,1%), *Enterococcus faecium* – 8 ta (6,1%), *Enterobacter* sp. – 6 ta (4,5%), *Candida* sp. – 6 ta (4,5%), *Bacillus* sp. – 5 ta (3,8%) va *Staphylococcus saprophyticus* – 2 ta (1,5%).

Yiringli-kataral endometrit tekshirishlar davomida sigirlarda yilning barcha fasllarida tug'ishidan keyin qayd qilindi.

Ushbu kasallik bilan kasallanish umumiy 2018 yil davomida yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan 22 bosh (48,8 %) hayvonlardan bahor oylarida 9 bosh sigirda (40,9 %), qish oylarida 8 bosh sigirda (36,3 %), kuz oylarida 5 bosh sigirda (22,7 %) va 2019 yil davomida yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan 31 bosh (52,5%) hayvonlardan bahor oylarida 13 bosh sigirda (41,9 %), qish oylarida 11 bosh sigirda (31,5 %), yoz oylarida 1 bosh sigirda (3,2%) va kuz oylarida 6 bosh sigirda (19,3%) qayd etildi.

Sigirlarda tugʻishdan keyingi yiringli – kataral endometrit bilan kasallanishning dastlabki klinik belgilari tugʻishdan soʻng 5-6 kunlarda bachadondan koʻlrang oq rangdagi suyuqlik oqishi qayd qilindi. Ayrim sigirlarning bachadonidan karunkalar va plasentalarning chirigan boʻlakchalari aralashgan yiringli suyuqlik oqishi hayvon kuchanganda, yotganda yoki qoʻl bilan toʻgʻri ichak orqali massaj qilganda kuzatilib, koʻp hollarda ekssudat dumning ventral qismida qotib qolganligi qayd etildi. Avval kataral, soʻng yiringli–kataral suyuq ajralmalar oqib chiqdi. Kasal hayvonlarning jinsiy aʼzosidan suyuqlik hayvon siyganda, axlat chiqarganda juda koʻp miqdorda ajralib chiqadi va ayniqsa hayvon kechqurun yotgan joyida ertalab 50-130 ml miqdorda suyuqlik ajralib toʻplanganligi qayd qilindi. Sigirlarning umumiy holati yomon, ichaklar peristaltikasi kuchaygan, tezagi suyuq boʻlib, belini bukchaytirib dumini koʻtarib turadi, oʻtirgʻich doʻngliklari va dum asosining qurigan ekssudat bilan qoplanganligi aniqlandi. Kasal hayvonning umumiy holati yomonlashib, holsiz boʻlib, ishtahasining yoʻqolishi natijasida sut mahsuldorligini kamayishi kuzatildi. Sigirning bachadoni toʻgʻri ichak orqali massaj qilinganda koʻp miqdorda yoqimsiz hidli, kulrang-qoʻngʻir yoki sariq-qoʻngʻir rangli suyuq ekssudat oqib chiqadi. Sigir vaqti-vaqti bilan siydik ajratish pozasini qabul qilib, belini bukib, ancha vaqt dumini koʻtargan holatda turadi.

Vaginal tekshirganda qin dahlizi va bachadon boʻyinchasining shilliq qavatlari och qizil rangda, shishgan, ayrim hayvonlarda qon quyilgan. Qin dahlizi va asosan bachadon boʻyinchasi oldida bachadondan ajralib chiqqan

suyuqlik to'plangan. Bachadon bo'yinchasi kanali 1-2 barmoq kengligida ochiq holatda ekanligi va undan suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi. To'g'ri ichak orqali tekshirilganda bachadon kasallik boshlanishida har xil kattalikdagi shar shaklida bo'lib va asta sekin u kichrayib qorin bo'shlig'iga qarab cho'zilganligi aniqlandi. Bachadon devori qalinlashgan va bo'shashgan, og'riqli va xamirsimon holatda bo'lib, massaj qilganda ham qisqarmaydi. Bachadondan suyuqlikning chiqishi massaj qilish paytida ko'paydi. Ayrim kasal hayvonlarda tana harorati, yurak urishi va nafas olishi ozroq fiziologik me'yordan oshganligi qayd etildi.

Sigirlarda tug'ishdan keyingi yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan hayvonlarni tekshirish jarayonida ularda kasallikning yengil, o'rta va og'ir darajalari namoyon bo'lishi qayd etildi.

Tug'ishdan keyingi yiringli-kataral endometrit kasalligining yengil darajasida kasal hayvonlarda ishtaha saqlanib qolganligi, hayvonlarning tana harorati fiziologik me'yor chegarasida ekanligi aniqlandi. Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq qavatlarida qizarish, bachadonning tos va qorin bo'shlig'i chegarasida joylashganligi hamda uning kuchsiz qisqarishi qayd etildi. Bachadondan kam miqdorda loyqasimon oq-sarg'ish yoki yashil rangdagi shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

Tug'ishdan keyingi yiringli-kataral endometrit kasalligining o'rta darajasida kasal hayvonlarda ishtaha pasayganligi, hayvonlarning tana harorati fiziologik me'yor darajasida yoki fiziologik me'yor darajasining yuqori chegarasida ekanligi va dum asosi suyuq ajralmalarning qurigan po'stloqchalari bilan qoplanganligi qayd etildi. Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq qavatlarida qizarish hamda qin shilliq qavatlarida qon quyulishi, bachadonning qorin bo'shlig'ida joylashganligi hamda uning kuchsiz qisqarishi yoki umuman qisqarmayotganligi aniqlandi. Ertalabgacha yotgan joyida bachadondan 60-70 ml loyqasimon oq-sarg'ish yoki ko'kimtir ragli shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

1-rasm. Yiringli-kataral endometrit.

Tugʻishdan keyingi yiringli-kataral endometrit kasalligining ogʻir darajasida kasal hayvonlarda ishtaha yoʻqolganligi, holsizlanish, hayvonlarning tana harorati fiziologik meʼyor darajasidan yuqori ekanligi va dum asosi suyuq ajralmalarning qurigan poʻstloqchalari bilan qoplanganligi qayd etildi. Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq qavatlarida qizarish hamda qon quyulishi, bachadon qorin boʻshligʻida joylashganligi hamda uning umuman qisqarmayotganligi aniqlandi. Ertalabgacha yotgan joyida bachadondan 100-130 ml loyqasimon bir xil oq-sargʻish yoki yashil rangdagi yoqimsiz hidli shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

Tekshirishlar davomida yilning barcha fasllarida sigirlar tugʻishidan keyin bakteriyali-zamburugʻli etiologiyali yiringli-kataral endometrit qayd qilindi.

Ushbu kasallik bilan kasallanish umumiy 2018 yil davomida bakteriya va zamburugʻli etiologiyali yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan 12 bosh (26 %) hayvonlardan bahor oylarida 5 bosh sigirda (41,6 %), yoz oylarida 4 bosh sigirda (33,3 %), qish oylarida 3 bosh sigirda (25 %) va 2019 yil davomida bakteriya va zamburugʻli etiologiyali yiringli-kataral endometrit bilan

kasallangan 15 bosh (25,4 %) hayvonlarda bahor oylarida 6 bosh sigirda (40 %), qish oylarida 4 bosh sigirda (26,6 %), yoz oylarida 4 bosh sigirda (26,6 %) va kuz oylarida 1 bosh sigirda (6,6%) qayd etildi.

Bakteriya va zamburugʻli etiologiyali yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan hayvonlarda ham kasallik boshlanishida yiringli-kataral endometritga xos klinik belgilar namoyon boʻlib, kasal hayvonlarning jinsiy aʼzosidan suyuqlik hayvon siyganda, axlat chiqarganda juda koʻp miqdorda ajralib chiqadi va ayniqsa hayvon kechqurun yotgan joyida ertalab koʻp miqdorda suyuqlik ajralib toʻplangaligi qayd qilindi. Sigirlarning umumiy holati yomon, peristaltika kuchaygan, tezagi suyuq boʻlib, belini bukchaytirib dumini koʻtarib turadi, oʻtirgʻich doʻngliklari va dum asosi suyuq ajrilmalarning qurigan poʻstloqchalari bilan qoplanganligi aniqlandi. Kasal hayvonning umumiy holati yomonlashib, holsiz boʻlib, ishtaxasini yoʻqolishi natijasida sut maqsuldorligini kamayib ketishi kuzatildi. Sigirlarning bachadoni rektal massaj qilinganda koʻp miqdorda yoqimsiz hidli, kulrang-qoʻngʻir yoki sariq-qoʻngʻir rangli suyuq ekssudat oqib chiqadi. Sigir vaqti-vaqti bilan siymoqchi boʻlib, belini bukib, ancha vaqt dumini koʻtargan holatda turadi.

Rektal usulda tekshirilganda bachadon kasallik boshlanishida har xil kattalikdagi shishgan shar shaklida boʻlib va asta sekin u kichrayib qorin boʻshligʻiga qarab choʻzilganligi aniqlandi. Bachadon devori qalinlashgan va boʻshashgan, ogʻriqli va xamirsimon holatda boʻlib massaj qilganda ham qisqarmaydi.

Bakterial mikotik etiologiyali oʻtkir yiringli-kataral endometrit boʻlgan sigirlardagi klinik belgilardagi asosiy va xarakterli koʻrsatkichlardan tana harorati va uning pulsidagi oʻzgarishlaridir. Tana harorati hayvonlarning 82% 1°S ga koʻtarildi, bu bakterial etiologiyali endometrit bilan ogʻrigan sigirlarga qaraganda 50 % ga koʻpdir, 71% hayvonlarda yurak urishi 1 daqiqada 11-13 marta koʻtarilgan, bu bakterial-mikotik etiologiyali oʻtkir yiringli-kataral endometritda bakterial etiologiyali endometritlar bilan kasallangan hayvonlarga nisbatan 42% ga koʻp ekanligi qayd etildi.

Shuningdek, bakterial - mikotik etiologiyali endometriti bo'lgan sigirlarda vaginal shilliq qavatda oq rangli plyonkalar kuzatildi, ular bakterial etiologiyali endometritli hayvonlarda umuman kuzatilmadi.

Bakterial - mikotik etiologiyali endometrit kasalligining o'rta darajasida kasal hayvonlarda ishtaha pasayganligi, hayvonlarning tana harorati 1°S ga va puls soni 11-13 marta tez urishi aniqlandi. Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq pardasida qizarish hamda vaginal shilliq qavatda oq rangli plyonkalar kuzatildi, bachadon qorin bo'shlig'ida joylashganligi hamda uning umuman qisqarmayotganligi aniqlandi. Ertalabgacha yotgan joyida bachadondan 80 ml loyqasimon, oq-sarg'ish yoki ko'kimtir rangdagi aralash shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

2-rasm. Bakteriya va zamburug'li etiologiyali yiringli-kataral endometritda qon aralash loxiy ajralishi.

Bakterial-mikotik etiologiyali endometritning og'ir darajasida kasal hayvonlarda ishtaha yo'qolganligi va sut mahsuldorligining pasayishi, holsizlanish, hayvonlarning tana harorati $1-1,5^{\circ}\text{S}$ ga va yurak urishi 15-20

daqiqaga ko'tarildiganligi aniqlandi. Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq qavatlarida qizarish hamda vaginal shilliq qavatning pastki yuzasida oq rangdagi shaklida suyuq ekssudat borligi aniqlandi, bachadon qorin bo'shlig'ida joylashganligi hamda uning umuman qisqarmayotganligi aniqlandi. Sigirlar yotgan joyida bachadondan 150 ml atrofida loyqasimon bir xil oq-sarg'ish yoki yashil rangdagi yoqimsiz hidli shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

Olingan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bakterial- mikotik etiologiyali endometrit kasalligining klinik belgilaridan eng asosiysi tana harorati va yurak urishi, nafas sonining fiziologik me'yorlardan past bo'lishi kuzatilib, ular bachadonidagi yallig'lanish jarayonining kuchayishi bilan keskin ortadi, shuningdek, bakterial etiologiyali endometrit bilan og'rigan hayvonlar bilan solishtirganda vaginal shilliq qavatning pastki yuzasida oq rangli bo'shashgan oq plyonkalar izlari kuzatildi, ular bakterial etiologiyali endometrit bilan kasallangan hayvonlarda umuman kuzatilmadi. [9, 10, 11, 12].

Kataral endometrit tekshirishlar davomida yilning barcha fasllarida sigirlar tug'ishidan keyin qayd qilinib, bachadonning yuza shilliq qavatlarining shikastlanishi hamda shlimshiq suyuqlik ajralishi kuzatildi [9, 10, 11, 12].

Kataral endometrit bilan kasallanish umumiy 2018 yil davomida kataral endometrit bilan kasallangan 11 bosh (24,4 %) hayvonlardan bahor oylarida 7 bosh sigirda (63,6 %), qish oylarida 4 bosh sigirda (36,6 %) kuzatilib, yoz va bahor oylarida esa qayd etilmadi va 2019 yil davomida kataral endometrit bilan kasallangan 13 bosh (22 %) hayvonlardan bahor oylarida 6 bosh sigirda (46,1 %), qish oylarida 5 bosh sigirda (36,4%), yoz oylarida 1 bosh sigirda (7,6 %) va bahor oylarida 1 bosh sigirda (7,6 %) qayd etildi.

Sigirlarda kataral endometrit asosan o'tkir kechib, ko'pchilik xayvonlarda tug'ishning birinchi kunlarda bachadondan shilliq loyqasimon rangdagi suyuqlik oqishi qayd qilindi. Ayrim sigirlarning bachadonidan karunkulalarning qisman bulakchalari aralash oq shilimshiq suyuqlik oqishi hayvon kuchanganda, yotganda yoki qo'l bilan to'g'ri ichak orqali massaj qilinganda kuzatilib, ko'p

hollarda ekssudat dumning ventral qismida qotib qolganligi qayd etildi. Vaginal tekshirganda qin daxlizi va bachadon bo'yinchasi shilliq qavatlari och qizil rangda, shishgan ayrim sigirlarda suyuqlik ajralishi kulrang-qizil rangda bo'lib, ushbu klinik belgilar asosan hayvonlar tuqqanidan 2-3 kun o'tib yallig'lanish jarayoni hosil bo'lgandan keyin namoyon bo'ldi. Qin daxlizi va asosan bachadon bo'yinchasi oldida bachadondan ajralib chiqqan suyuqlik to'plangan. Bachadon bo'yinchasi kanali ochiq holatda ekanligi va undan suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi. Rektal usulda tekshirilganda bachadon qorin bo'shlig'ida joylashgan bo'lib kattalashgan, uning devori qalinlashgan va bo'shashgan, og'riqli va xamirsimon holatda massaj qilganda qisqarishi kuchsiz. Kasal hayvonlarning umumiy holati me'yorda bo'lib, ishtaha saqlanib, tana harorati, yurak urishi va nafas olishi fiziologik me'yor holatida saqlanib qolgan.

3-rasm. Kataral endometrit paytida kataral suyuqlik oqishi

2. Sigirlarda bakteriyali va mikotik etiologiyali yiringli–kataral endometritlarni davolashni takomillashtirish

Tajribalar uchun Samarqand viloyati Oqdaryo tumani “Farovon Grand Invest” qoramolchilik fermer xo‘jaligida klinik tekshirish natijasida tug‘ishdan keyingi endometritlar bilan kasallangan 15 bosh sigir ajratib olindi.

Kasal hayvonlar o‘xshash juftliklar tamoyili asosida har birida 5 boshdan sigirlar bo‘lgan uchta guruhga ajratildi. Bunda birinchi tajriba guruhdagi hayvonlarga tarkibi: 10 g oksitetrosiklin, 4 ml ASD 2, 1,5 ml tanin, 50 ml baliq moyi, 2 dona flukonazol tabletkasi, 35 ml distillangan suvdan iborat emulsiya bachadon ichiga yuborildi va Penstrip - 400 preparatidan 20 ml muskul orasiga yuborildi. Ikkinchi tajriba guruhidagi hayvonlarni davolashda trixopol va yodopen tabletkalaridan 1 donadan bachadon ichiga yuborildi, Penstrip - 400 preparatidan 20 ml va aysidvit 10 ml muskul orasiga yuborildi. Uchinchi nazorat guruhidagi hayvonlarga tug‘ishdan keyingi yiringli-kataral endometritni davolash maqsadida limoksin – 200 preparatidan 10 ml muskul orasiga yuborildi, 1:5000 nisbatli K_2MnO_4 eritmasi bilan bachadon yuvilib, 2 dona furazolidon tayoqchalari bachadon ichiga yuborildi.

Tajribalar davomida kataral endometrit bilan kasallangan birinchi guruhdagi hayvonlarda davolash o‘rtacha 8 kun, ikkinchi guruhda 10 kun va uchinchi guruhda 13 kun, yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan birinchi guruhdagi hayvonlarda davolash 9 kun, ikkinchi guruhda 11 kun va uchinchi guruhda 14 kun davom etgan bo‘lsa, bakteriya va zamburug‘li etiologiyali yiringli-kataral endometrit jarayoni kechayotgan hayvonlarda esa shunga mos ravishda, 11, 13 va 15 kun davom etdi. Shuni ta’kidlash joizki, bachadon devori shilliq pardasining morfologik to‘liq tiklanishi davolash tugatilganidan ancha keyin kuzatildi.

Tajribada olingan natijalardan ma’lum bo‘ldiki, sigirlarda tug‘ishdan keyingi o‘tkir yiringli-kataral endometritlarni davolashda 10 g oksitetrosiklin, 4 ml ASD 2, 1,5 ml tanin, 50 ml baliq moyi, 2 tabletka flukonazolni 35 ml distillangan suvda eritib tayyorlangan emulsiyadan 80 ml bachadon ichiga

yuborish va Penstrip - 400 preparatdan 20 ml muskul orasiga yuborish patologik o'choqda qon va limfa aylanishini yaxshilab, yallig'lanish jarayonlarini pasaytirishi va regenerasiya jarayonlarini kuchaytirishi namoyon bo'ldi.

Yiringli kataral endometrit bilan kasallangan sigirlarni davolashda emulsiya, flukonazol preparatlarini qo'llash yordamida eng yuqori (80,0%) samaradorlikga erishildi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu tajriba guruhida otalanish birinchi va ikkinchi jinsiy siklda mos ravishda 60,0 % va 20,0 % ga qayd etildi.

O'tkir yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan sigirlar qonida gemoglobin miqdori, eritrosilar soni va eritrositlar cho'kish tezligining oshishini kasal hayvonlarda kuzatilgan ich ketishi natijasida organizmning suvsizlanishi va qonning quyuqlashishi oqibatida kuzatilgan deb hisoblaymiz. Kasal hayvonlarga davolash muolajalari qo'llanilgandan keyin qondagi gemoglobin miqdori, eritrosilar soni va eritrositlar cho'kish tezligi ko'rsatkichlarining yaxshilanishi kuzatildi. O'tkir yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan sigirlar qonidagi leykositlar sonining oshishi, ma'lumki leykositlar organizmda aktiv immun himoya jarayoniga ishtirok etishi va organizmda yiringli yallig'lanishlar kechganda ular sonining ko'payishi bilan bog'liq bo'lib, davolash muolajalari qo'llanilgandan keyin ular sonining kamayishi kuzatildi.

Endometrit bilan kasallangan sigirlar qonida monositlar sonining kamayishini ularning immunitetni stimullash jarayonida aktiv fagositlar xususiyatini namoyon qilib nobud bo'lishi bilan izohlanadi. Kasal hayvonlarga davolash muolajalari qo'llanilgandan keyin ular organizmidagi fiziologik jarayonlarni yaxshilana boshlashi bilan monositlar sonining ko'payganligi kuzatildi. O'tkir yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan sigirlar qonidagi limfositlar sonining kamayishi, ma'lumki limfositlar organizmda aktiv immun himoya jarayonida ishtirok etishi va organizmda o'tkir yiringli yallig'lanishlar kechganda organizmda aktiv immun himoya jarayonining pasayishi ular sonining kamayishi bilan bog'liq bo'lib, davolash muolajalari qo'llanilgandan keyin ular foizining ko'payishi kuzatildi.

Tekshirishlar asosida o'tkir yiringli-kataral endometritlarini davolashda 10 g oksitetrosiklin, 4 ml ASD 2, 1,5 ml tanin, 50 ml baliq moyi, 2 tabletka flukonazol, 35 ml distillangan suvdan iborat tayyorlangan emulsiya bachadon ichiga va penstrip - 400 preparatidan 20 ml muskul orasiga yuborilgan birinchi tajriba guruhidagi sigirlarda yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan sigirlar qon zardobida umumiy oqsil miqdori davolash ishlari boshlangunga qadar 11,8% ga kam bo'lishi, organizmda moddalar almashinuvini mo'tadillashuvi bilan bog'liq bo'lib, bunda hayvonlarda ich ketishining to'xtashi, ya'ni kasal hayvonlarda kuzatilgan ich ketishi natijasida organizmning suvsizlanishi va qonning quyuvlashishiga sabab bo'ladi. Kasal hayvonlarga davolash muolajalari qo'llanilgandan keyin ular organizmidagi fiziologik jarayonlar yaxshilana boshlashi bilan oqsil miqdorining ko'payganligi qayd etildi. Ta'kidlash lozimki, yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan sigirlar davolangunga qadar ular qon zardobidagi albuminlar va betta globulinlar miqdorlarining mos ravishda 25 % va 38,4 % ga kam bo'lishi, ma'lumki organizmda aktiv immun himoya jarayoniga katta miqdorda sarflanadigan oqsil miqdoriga bog'liq bo'lib, davolash muolajalari qo'llanilgandan keyin ular miqdorining ko'payishi kuzatildi.

Sigirlarda yiringli-kataral endometritlarini an'anaviy davolash usullariga qo'shimcha ravishda tarkibida 10 g oksitetrosiklin, 4 ml ASD 2, 1,5 ml tanin, 50 ml baliq moyi, flukonazol 2 tabletka, 35 ml distillangan suvdan iborat tayyorlangan emulsiya bachadon ichiga va Penstrip - 400 preparatidan 20 ml muskul orasiga har 48 soatga bir marta jami uch marta dori vositalarini birgalikda qo'llanilganda, organizmning klinik va immun statusini yaxshilash hamda gemopoezni stimullash xususiyatlarini namoyon etishini inobatga olib, sigirlarda bakteriyali va mikotik etiologiyali yiringli-kataral endometritlarini davolashda 10 g oksitetrosiklin, 4 ml ASD 2, 1,5 ml tanin, 50 ml baliq moyi, flukonazol 2 tabletka, 35 ml distillangan suvdan iborat tayyorlangan emulsiya bachadon ichiga va penstrip - 400 preparatidan 20 ml muskul orasiga yuborilgan.

3 Sigirlarda bakteriyali va mikotik etiologiyali yiringli–kataral endometritlarini oldini olish

Sigirlarda tug‘ishdan keyingi endometritlarni oldini olishga qaratilgan tajribalar uchun Samarqand tumani “Talabot” qoramolchilik fermer xo‘jaligidan 40 bosh golshtin-friz zotiga mansub sigirlar olinib, ular o‘xshash juftliklar tamoyili asosida 20 boshdan 2 guruhga ajratildi.

Birinchi tajriba guruh hayvonlariga profilaktik chora-tadbirlar qo‘llanildi. Ushbu guruhdagi hayvonlar tug‘ishidan 30 kun oldin har kuni 3-4 soat yayratish maydonchalarida mosion berib borildi. Hayvonlar saqlanadigan joy, rasion doimiy nazorat qilinib, unda hayvonlarni, sifatsiz ozuqalar bilan oziqlantirmaslik to‘g‘risida doimiy ogohlantirib borildi. Barcha hayvonlarga tuqqandan keyin endometritni oldini olish maqsadida tarkibida 10 g oksitetrosiklin, 4 ml ASD 2, 1,5 ml tanin, 50 ml baliq moyi, flukonazol 2 tabletka, 35 ml distillangan suvdan iborat tayerlangan emulsiya bachadon ichiga va penstrip - 400 preparatidan 20 ml muskul orasiga yuborib turildi.

Ikkinchi nazorat guruh hayvonlariga tug‘ishdan keyingi yiringli-kataral endometritni oldini olish maqsadida 10 ml limoksin-200 preparati muskul orasiga, bachadon kaliy permanganatning 1:5000 nisbatli eritmasi bilan yuvilib, 2 dona furazolidon tayoqchasi bachadon ichiga yuborildi, ularni saqlash va oziqlantirish xo‘jalikda joriy etilgan asosda tashkil etildi.

Tajribadagi birinchi guruh hayvonlari tajribalar davomida va tuqqandan keyin klinik tekshirilganda, 1,5 oy davomida ularda yiringli-kataral endometritlari kuzatilmagan bo‘lsada, faqatgina ikki bosh hayvonda yo‘ldoshning ushlanib qolishi oqibatida kataral endometritlari kuzatildi va ularga o‘z vaqtida kerakli muolajalar qo‘llanishi natijasida xirugik infeksiya rivojlanishining oldi olindi.

Ikkinchi nazorat guruhidagi hayvonlarda tajribalar davomida va tuqqandan keyin 5-6 kunlardan boshlab 6 bosh hayvonda bachadondan kulrang oq rangdagi suyuqlik oqishi qayd qilindi. Sigirlarning bachadonidan karunkalar va

plasentalarning chirigan bulakchalari aralash yiringli suyuqlik oqishi hayvon kuchanganda, yotganda yoki qo‘l bilan to‘g‘ri ichak orqali massaj qilganda kuzatilib, ko‘p hollarda ekssudat dumning ventral qismida qotib qolganligi qayd etildi. Kasal hayvonning umumiy holati yomonlashib, holsiz bo‘lib, ishtaxasini yo‘qolishi natijasida sut maxsuldorligini kamayib ketishi kuzatildi. Yotgan sigirning bachadoni rektal massaj qilinganda ko‘p miqdorda yoqimsiz hidli, kulrang-qo‘ng‘ir yoki sariq-qo‘ng‘ir rangli suyuq ekssudat oqib chiqadi. Sigir vaqti- vaqti bilan siymoqchi bo‘lib, belini bukib, ancha vaqt dumini ko‘targan holatda turadi.

Vaginal tekshirganda qin daxlizi va bachadon bo‘yinchasi shilliq qavatlari och qizil rangda, shishgan ayrim hayvonlarda qon quyilgan. Qin daxlizi va asosan bachadon bo‘yinchasi oldida bachadondan ajralib chiqqan suyuqlik to‘plangan. Bachadon bo‘yinchasi kanali 1-2 barmoq kengligida ochiq holatda ekanligi va undan suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi. Rektal usulda tekshirilganda bachadon kasallik boshlanishida har xil kattalikdagi shishgan shar shaklida bo‘lib va asta sekin u kichrayib qorin bo‘shlig‘iga qarab cho‘zilganligi aniqlandi. Bachadon devori qalinlashgan va bo‘shashgan, og‘riqli va xamirsimon holatda bo‘lib massaj qilganda ham qisqarmaydi. Bachadondan suyuqlik miqdorining chiqishi massaj qilish paytida ko‘paydi. Ayrim kasal hayvonlarda tana harorati, yurak urishi va nafas sonini fiziologik me‘yordan oshganligi qayd etildi.

Sigirlarda tug‘ishdan keyingi yiringli-kataral endometrit bilan kasallangan hayvonlarni tekshirish jarayonida ularda kasallikning yengil, o‘rta va og‘ir darajalari namoyon bo‘lishi qayd etildi.

Tug‘ishdan keyingi yiringli-kataral endometrit kasalligining yengil darajasida kasal hayvonlarda ishtaha saqlanib qolganligi, hayvonlarning tana harorati fiziologik me‘yor darajasida ekanligi aniqlandi. Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq qavatlarida qizarish, bachadon tos va qorin bo‘shlig‘i chegarasida joylashganligi hamda uning kuchsiz

qisqarishi qayd etildi. Bachadondan kam miqdorda loyqasimon oq,sarg'ish yoki yashil aralash rangdagi shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

Tug'ishdan keyingi yiringli-kataral endometrit kasalligining o'rta darajasida kasal hayvonlarda ishtaha pasayganligi, hayvonlarning tana harorati fiziologik me'yor darajasida yoki fiziologik me'yor darajasining yuqori chegarasida ekanligi va dum asosi suyuq ajralmalarning qurigan po'stloqchalari bilan qoplanganligi qayd etildi.

Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq qavatlarida qizarish hamda qin shilliq qavatlarida qon quyulishi, bachadon qorin bo'shlig'ida joylashganligi hamda uning kuchsiz qisqarishi yoki umuman qisqarmayotganligi aniqlandi. Ertalabgacha yotgan joyida bachadondan 60-70 ml loyqasimon har xil oq,sarg'ish yoki yashil rangdagi aralash shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

Tug'ishdan keyingi yiringli-kataral endometrit kasalligining og'ir darajasida kasal hayvonlarda ishtaxasini yo'qolishi natijasida sut mikdori 4 litrga kamayib ketishi kuzatildi, holsizlanish, hayvonlarning tana harorati fiziologik me'yor darajasidan yuqori ekanligi va dum asosi qurigan ajralmalar bilan qoplanganligi qayd etildi. Vaginal va rektal usullarda tekshirilganda qin daxlizi va qin shilliq qavatlarida qizarish hamda qon quyulishi, bachadon qorin bo'shlig'ida joylashganligi hamda uning umuman qisqarmayotganligi aniqlandi. Ertalabgacha yotgan joyida bachadondan 100-120 ml loyqasimon bir xil oq, sarg'ish yoki yashil rangdagi yoqimsiz hidli shilliqsimon suyuqlik ajralib chiqayotganligi aniqlandi.

Zotli sigirlarda tug'ruqdan keyingi endometritlarni oldini olishda turli usullar bilan qo'llanilganda ularni otalanish natijalari shuni ko'rsatdiki, sigirlarga turli xil dorilarni qo'llaganidan so'ng, barcha sigirlarida jinsiy siklning qo'zg'alish bosqichi namoyon bo'lishi qayd etildi.

Endometritlarni oldini olishda 10 ml limoksin-200 preparati muskul orasiga, 1:5000 nisbatdagi bachadonni kali permanganatning eritmasi bilan yuvilib, 2 dona furazolidon bachadon ichiga qo'llanilgan nazorat guruhi

sigirlarining urug‘lanishi birinchi siklda 6 bosh (30,0 %), ikkinchisida 5 boshda (25,0 %), uchinchisida 3 boshda (15,0 %) kuzatildi. Hammasi bo‘lib, tajriba davomida 14 bosh sigirda yoki 70,0 % otalanish namoyon bo‘ldi.

Endometritlarni oldini olishda eng yuqori (80,0 %) samaradorligi emulsiya, flukonazol preparatlarini qo‘llash orqali erishildi. Shuni ta’kidlash kerakki, ushbu guruh sigirlarining urug‘lanishi birinchi siklda 13 bosh (65,0 %), ikkinchisida 3 boshda (15,0 %), uchinchisida 2 boshda (10,0 %) kuzatildi. Hammasi bo‘lib, tajriba davomida 18 bosh sigirda yoki 90,0 % otalanish namoyon bo‘ldi.

Hayvonlarda yiringli-kataral endometritlarini oldini olishda, tug‘ishidan 30 kun oldin har kuni 3-4 soat yayratish maydonchalarida mosion, hayvonlar saqlanadigan joy, mosion beriladigan yayratish maydonchalari doimiy nazorat qilish, barcha hayvonlarga tuqqandan keyin tarkibida 10 g oksitetrosiklin, 4 ml ASD 2, 1,5 ml tanin, 50 ml baliq moyi, flukonazol 2 tabletka, 35 ml distillangan suvdan iborat emulsiya bachadon ichiga va penstrip - 400 preparatidan 20 ml muskul orasiga yuborib turishga asoslangan guruhli profilaktik majmuani tavsiya etamiz.

4. Foydalanilgan adabiyotlar royxati

1. Ata-Kurbanov Sh.B., B.M.Eshburiyev. Veterinariya akusherligi fanidan amaliy – laboratoriya mashg‘ulotlari. Samarqand, 2009. 236.b
2. Алехин Ю. Н. Значение энергетического питания в обеспечении репродуктивной функции коров [Текст] / Ю. Н. Алехин // Современные проблемы ветеринарного обеспечения репродуктивного здоровья животных: Сб. науч. трудов. - Воронеж, 2009. - С. 28-32.
3. Баймишев Х.Б., Землянкин В.В., Баймишев М.Х. Практикум по ветакушерству и гинекологии. Самара, 2012.
4. Кузьмич Р.Г. и др. Лечебно-профилактические мероприятия при акушерских и гинекологических болезнях коров. Метод. Пособ. Витебск. 2012. 44 с.
5. Новикова Е. Н. Биопрофилактика эндометритов у коров [Текст] / Е. Н. Новикова, И. С. Коба, М. Б. Решетка // Животноводство Юга России. - 2015. - №5(7). - С. 32-34.
6. Епанчинцева О.С. Анализ эффективности методов профилактики послеродовых осложнений у коров / О.С. Епанчинцева // Мат. Междунар. науч.- практич. интернет-конф. «Современные тенденции в ветеринарной медицине» 21 ноября 2012 г. - Вестник ветеринарии, №63 (4/2012). – С. 77-79. 7.
7. Епанчинцева О.С. Микробный пейзаж содержимого матки и секрета молочной железы коров при послеродовой патологии // Мат. Междунар. науч.- практич. интернет-конф. «Современные тенденции в ветеринарной медицине» 21 ноября 2012 г. - Вестник ветеринарии, Краснодар № 63 (4/2012). – С. 42-44.
8. Eshburiyev B.M., Eshburiyev S.B., Jumanov S.M. Veterinariya akusherligi fanidan amaliy laboratoriya mashg‘ulotlari. O‘quv qo‘llanma. SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi. ISBN: 978-9943-6319-7-7. Samarqand. 2020. 319 b.
9. Eshburiyev B.M. Veterinariya akusherligi. Darslik.Toshkent. 2018. 511b.

10. Qo‘ldoshev O.U. Mavlonov S.I Sigirlarda akusher-ginekologik kasalliklarini davolash. // ”Zooveterinariya” .- 2012 , № 10.- 33-34 -B
11. Хуранов А. М. Цитологическая дифференциальная диагностика состояния органов размножения у коров до- и после оплодотворения. Автореф. дисс.канд. вет наук. Москва – 2010.
12. Janowsli, T. Untersuchungen uber Progesterofile bei Kuhen mit puerperalen Endometritiden [Text] / T. Janowsli, S. Zdunczyk, A. Chmielewski, E. Mwaanda // Tierarzti. Umsch. - 2004. - №7. - S. 399-402.

Bosishga 31.01.2023 yilda ruxsat etildi.
Qog‘oz bichimi 60x84_{1/32}. Ofset bosma usulda.
Nashr bosma tabog‘i 1.5.
Adadi 30 nusxa. Buyurtma raqami № 02/22.

MChJ “NAVRO’Z POLIGRAF” matbaa bo‘limida chop etildi.
Litsenziya № 18-3327 30.08.2019 yil.
Manzil: Samarqand shahar, X.Abdullayev ko‘chasi, 63-uy.